

УДК 6(07)

Сергій Ящук,
кандидат педагогічних наук, доцент
кафедри техніко-технологічних дисциплін,
охорони праці та безпеки життєдіяльності
Уманського державного педагогічного
університету імені Павла Тичини

КОМПЕТЕНТНІСНИЙ ПІДХІД У ПІДГОТОВЦІ МАГІСТРІВ ТЕХНОЛОГІЧНОЇ ОСВІТИ

У статті розглядається компетентнісний підхід у підготовці магістрів технологічної освіти, зокрема аналізуються різні підходи до трактування змісту понять «компетентність», «компетенції» та сутність компетентнісного підходу в підготовці майбутніх магістрів технологічної освіти у вищих педагогічних навчальних закладах України.

Ключові слова: компетентнісний підхід, компетенція, компетентність, підготовка магістрів технологічної освіти.

В статье рассматривается компетентностный подход в подготовке магистров технологического образования, в частности анализируются различные подходы к трактовке содержания понятий «компетентность», «компетенции» и сущность компетентностного подхода в подготовке будущих магистров технологического образования в высших педагогических учебных заведениях Украины.

Ключевые слова: компетентностный подход, компетенция, компетентность, подготовка магистров технологического образования.

In the article the competence approach in preparing master technology education is considered different approaches to the interpretation of the content of the concepts of «competence», «competence» and the essence of the competency approach in preparing future masters of technological education in higher educational establishments of Ukrain are analyzed.

Key words: competence approach, expertise, competence, training masters of technological education.

Модернізація вищої освіти в Україні спрямовується на досягнення рівня кращих світових стандартів, що відображають орієнтацію українського суспільства на новий тип гуманістично-іноваційної освіти, яка передбачає розробку перспективних моделей підготовки кваліфікованих фахівців конкурентоздатних в європейському та світовому просторах, виховання професійно мобільного молодого покоління, здатного здійснювати особистісний духовно-світоглядний вибір.

Професійна підготовка магістрів у вищих педагогічних закладах України займає особливе місце серед пріоритетних завдань сучасної освіти, оскільки вона має спрямовуватися на формування особистості-викладача, що залишається головною дійовою особою, покликаною реалізувати її цілі.

За таких умов, сьогодні перед системою вищої освіти стоїть завдання максимального розкриття творчого потенціалу майбутнього фахівця, його саморозвиток, формування його компетентності. Цілеспрямоване формування компетентності особистості передбачає реалізацію в освітньому середовищі компетентнісного підходу.

Сьогодні серед науковців, української педагогічної громадськості, на сторінках педагогічної преси досить часто можна натрапити на тезу про перспективність та актуальність запровадження компетентнісного підходу в освітній галузі. Проте цей термін в освітній галузі «Технології» при підготовці магістрів технологічної освіти є для нас досить новим і невизначеним.

Сьогодні у вітчизняній педагогіці компетентнісний підхід є предметом вивчення багатьох дослідників: А. Михайличенко, В. Аніщенко (професійна підготовка на основі стандарту компетентності), А. Василюк (сучасні підходи до компетентності вчителів у Польщі), С. Гончаренко (тлумачення явища компетентності), В. Ковальчук (соціальна компетентність), К. Корсак (цивілізаційна компетентність), І. Тараненко (компетентність як здатність до найефективнішого застосування знань), О. Тімець (фахова компетентність), І. Ящук (життєва компетентність особистості) та інші.

Метою статті є визначення змісту понять «компетентність» та «компетенції», розкриття сутності компетентнісного підходу в підготовці майбутніх магістрів технологічної освіти у вищих педагогічних навчальних закладах України.

Поняття компетентнісної освіти, освітньої компетентності прийшло до нас із зарубіжних країн, де його широко вживають і активно досліджують уже понад десять років.

На думку дослідників, компетентнісний підхід зародився у США, і однією з перших публікацій, що «відкрила» цю проблематику, була стаття D. McClelland «Тестувати компетентність, а не інтелект». Однак не в Америці, а у Великобританії концепція компетентнісно-орієнтованої освіти з 1986 року була взята за основу національної системи кваліфікаційних стандартів і отримала офіційну підтримку керівництва.

На думку І. Зимньої існує три етапи в історії розвитку компетентнісного підходу в освіті:

– перший етап (1960–1970 рр.) характеризується введенням у науковий апарат категорії «компетенція», створення передумов розмежування понять «компетенція» та «компетентність». З цього часу в руслі трансформаційної граматики і теорії навчання мовам починається

дослідження різних видів мовної комунікації та введення поняття «комунікативна компетентність»;

– другий етап (1970–1990 рр.) характеризується використанням понять компетентність/компетенція в теорії і практиці навчання нерідної мови, а також у сфері управління та менеджменту. В цей час розроблено зміст поняття «соціальні компетенції/компетентності» Дж. Равен у праці «Компетентність у сучасному суспільстві» (Лондон, 1984 р.) дає розгорнуте тлумачення компетентності, а саме: компетентність – це явище, яке складається з безлічі компонентів, багато з яких не залежні один від одного; одні компоненти належать до когнітивної сфери, інші до емоційної, ці компоненти здатні замінити один одного в якості складових ефективної поведінки. Дослідник запропонував 37 компетентностей;

– третій етап (1990–2001 рр.) характеризується становленням компетентнісного підходу та активним використанням понять «компетентність» та «компетенція» в освіті [1, с. 88].

Трансформація змісту освіти відповідно до компетентнісного підходу насамперед визначається принципово іншими принципами його відбору і структурування, спрямованими на кінцевий результат освітнього процесу – набуття майбутнім фахівцем компетентностей [4, с. 447].

Основними ідеями компетентнісного підходу В. Краєвський, А. Хуторський вважають такі:

– компетентність є ключовим, своєрідним «вузловим» поняттям, оскільки воно, по-перше, поєднує в собі інтелектуальний і діяльнісний складники освіти; по-друге, в понятті компетентності закладено ідеологію інтерпретації змісту освіти, сформованого «від результату» («стандарт на виході»); по-третє, ключова компетентність є інтегративною за природою, тому що вона містить низку однорідних чи близьких знань і умінь, які належать до широких сфер культури та діяльності (комунікативної, інформаційної, ділової тощо);

– цей підхід не є новим, оскільки орієнтація на освоєння умінь, способів діяльності і, тим більше, узагальнених способів діяльності існувала як напрям розвитку педагогічних досліджень і практики, однак не була провідною. Тому сьогодні для реалізації компетентнісного підходу потрібно спиратися на міжнародний досвід, ураховуючи необхідність адаптуватись до традицій і потреб України;

– не слід протиставляти компетентність знанням чи вмінням і навичкам. Поняття компетентності ширше, ніж поняття знання, вміння, навички; воно містить їх у собі (хоча, зрозуміло, не йдеться про просту адитивну суму «знання – вміння – навички», це поняття іншого значеннєвого ряду);

– поняття компетентності охоплює не тільки когнітивний і операціонально-технологічний складники, а й мотиваційний, етичний, соціальний та поведінковий. Воно містить результати навчання (знання й вміння), систему ціннісних орієнтацій, звичок тощо; компетентності

формується в процесі навчання, і не лише в середній та вищій школах, а й під впливом родини, друзів, роботи, політики, релігії, культури та ін. У зв'язку з цим реалізація компетентнісного підходу залежить від загальної освітньо-культурної ситуації, в якій живе й розвивається студент. Стосовно кожної компетентності можна виділяти різні рівні її освоєння (наприклад, мінімальний, просунутий, високий) [1, с. 89].

Звичайно, самі поняття «компетентність» та «компетенція» не є новим. Аналіз відповідної літератури свідчить, що значна частина науковців досліджувала цю проблему. Зокрема питанням структури й особливостей професійних компетенцій у галузі освіти займались Н. Бібік, А. Маркова, І. Родигіна, А. Хуторський та ін.

Словник іноземних слів розкриває поняття «компетентний» як такий, що володіє компетенцією – колом повноважень певної галузі, особи або колом справ: *competent* (франц.) – компетентний, правомірний; *competens* (лат.) – відповідний, здібний [7]. Компетентність у визначеній галузі – це поєднання відповідних знань і здібностей, що дозволяють обґрунтовано судити про цю сферу й ефективно діяти в ній.

А. Маркова вважає, що компетентність – це поєднання психічних якостей, психічних станів, що дає змогу діяти людині самостійно й відповідально, сприяє оволодінню нею навичками, вміннями виконувати трудові функції [5, с. 38].

На думку Т. Добудько, компетентність охоплює у своєму змісті три аспекти: проблемно-практичний (адекватність розуміння ситуації, постановка і ефективне виконання завдань, готовність до неперервної освіти з метою досягнення професійної мобільності); змістовий (адекватне осмислення ситуації у більш загальному контексті); ціннісний (здатність до адекватної оцінки ситуації, її змісту, цілей, завдань з точки зору власних і загальнозначущих цінностей [2, с. 19].

Отже, на думку дослідників, компетентність – це специфічна здатність індивіда, яка дає змогу ефективно розв'язувати проблеми, що виникають реальних ситуація життя, шляхом використання знань, досвіду, цінностей і ставлення. В основі поняття компетентності лежить ідея виховання компетентної людини та управлінця, який не лише має необхідні знання, професіоналізм, високі моральні якості, але й уміння діяти адекватно у відповідних ситуаціях, застосовуючи знання і беручи на себе відповідальність за певну діяльність.

Ми погоджуємося з думкою О. Коберника, що компетентність у галузі технологічної освіти розглядається як досвід, освіченість, ерудованість індивіда у сфері виробничих технологій, у різних видах предметно-перетворювальної діяльності, його уміння і навички, підготовленість, знання ерудиція, а також здатність до визначення шляхів і можливостей їх набуття та функціонування за допомогою свідомості і мислення [1, с. 91].

Отже, компетентність – сукупність знань, умінь, навичок та

особистих якостей індивіда, здобутих в процесі життєвих ситуацій на основі досвіду.

Професійна компетентність є одним з основних компонентів професійного становлення викладача. Сутність цього поняття по різному визначається та характеризується багатьма дослідниками. Найбільш вдалим є визначення змісту професійної компетентності викладача як інтегративного особистісного утворення на засадах теоретичних знань, практичних умінь, значущих особистісних якостей та досвіду індивіда, що зумовлюють готовність викладача до виконання педагогічної діяльності та забезпечують високий рівень його самореалізації. Як відомо, професійна компетентність викладача не має вузько професійних меж, оскільки від нього вимагається постійне осмислення розмаїття соціальних, психологічних, педагогічних, технологічних та інших проблем, що пов'язані з системою освіти.

На думку Адольфа, компетентний педагог – це такий фахівець, який володіє ґрунтовними знаннями з будь-якого предмета шкільного курсу навчання. Ш. Амонашвілі розглядає педагогічну діяльність як творчий процес.

В. Бондар вважає, що компетентний учитель організує педагогічну діяльність так, щоб вона була спрямована на отримання усвідомленого результату.

М. Коломієць розглядає професійну компетентність як сукупність знань, умінь, навичок, які потрібні для успішного виконання його функцій навчання, виховання, розвитку особистості дитини.

А. Маркова вважає, що професійно компетентна людина та, яка:

- успішно розв'язує завдання навчання й виховання, готує для суспільства випускника з бажаними психологічними якостями;
- задоволена професією;
- досягає бажаних результатів у розвитку особистості учнів;
- має й усвідомлює перспективу свого професійного розвитку;
- відкрита для постійного професійного навчання;
- збагачує досвід професії завдяки особистому творчому внеску;
- соціально активна в суспільстві;
- віддана педагогічній професії, прагне підтримувати навіть у складних умовах її честь і гідність, професійну етику;
- готова до якісної та кількісної оцінки своєї праці, уміє сама це робити [5, с. 89].

На підставі дефініційного аналізу тлумачень за словниками подаємо узагальнююче визначення поняття «компетенція» (від лат. *competentia* – здібний, «*competens (competentis)*» – здатний, досвідчений у певній галузі) [7].

У проєкті Державного стандарту базової та повної середньої освіти компетенція – суспільно визнаний рівень знань, умінь, навичок, ставлень у певній сфері діяльності людини.

Як зазначають В. Краєвський та А. Хуторський, введення поняття освітньої компетенції в нормативний і практичний складники освіти дозволяє розв'язати проблему, типову для навчальних закладів, коли учні можуть добре опанувати необхідними теоретичними знаннями, але наражаються на значні труднощі в діяльності, що вимагає застосування цих знань для розв'язання конкретних завдань чи проблемних ситуацій [3, с. 5].

Важливою для нашого дослідження є думка Т. Десятова, який наголошує, що кожна компетенція має власне поле, яке може бути вузьким чи ширшим і мати свої межі. Одночасно можна розширити сферу перенесення компетенції, якщо людина розуміє сутність самої сукупності споріднених ситуацій, в яких можливе використання цієї компетенції. Розуміння онтологічної подібності ситуацій досягається за рахунок розуміння змісту кожної з них і визначення сфери «дії» компетенції. На його думку, компетенції розвиваються в двох площинах, які є взаємодоповнюючими і не суперечать одна одній, а саме: контекстуальна зумовленість формування компетенції належить до спеціалізованих компетенцій. Базові ж компетенції, включаючи і наскрізні, мобільні, можуть набуватися в будь-яких ситуаціях формального і неформального навчання.

На нашу думку, компетенція – соціально визначений освітній рівень знань, умінь, навичок, ставлень індивіда, що є необхідною умовою його ефективного функціонування у сферах людської діяльності.

Професійно-педагогічну компетентність магістра технологічної освіти ми розуміємо як його інтегральну професійно-особистісну характеристику із сукупністю системи знань, умінь, навичок, ставлень у виробничо-педагогічній сфері людини, рівень сформованості якої свідчить про готовність майбутнього магістра реалізовувати фахові функції, вирішувати фахові завдання відповідно до визначених державою освітніх стандартів, демонструючи особистісні якості.

Під поняттям компетентнісний підхід ряд дослідників розуміють спрямованість освітнього процесу на формування і розвиток :

- «надпредметних» («базових», «ключових» «транс», «міжпредметних») компетентностей – стосуються загального змісту освіти;
- загальнопредметних компетентностей – їх набувають упродовж вивчення певного кола навчальних дисциплін і освітніх галузей;
- спеціально-предметних (предметних) компетентностей – мають конкретний опис і можливість формування в рамках навчальних дисциплін, що набуваються протягом конкретного навчального року або ступеня навчання.

В. Химинець поняття «компетентнісний підхід» розуміє як спрямованість освітнього процесу на формування та розвиток ключових (базових, основних) і предметних компетентностей особистості. Компетентнісний підхід скеровує освіту на формування цілого набору

компетентностей (знань, умінь, навичок, ставлень тощо), котрими мають оволодіти учні під час навчання в школі. При цьому науковець наголошує на тому, що традиційна система освіти акцентувала основні зусилля на набутті знань, умінь і навичок, що догматично абсолютизувало знання і формувало знаннєвий підхід до навчання. Основна увага при цьому фокусувалася на самих знаннях, а те, для чого вони потрібні, залишалось поза увагою [8].

Компетентнісний підхід переміщує акценти з процесу накопичення нормативно визначених знань, умінь і навичок в площину формування й розвитку в учнів здатності практично діяти і творчо застосовувати набуті знання і досвід у різних ситуаціях. Це вимагає від викладача змістити акценти в своїй навчально-виховній діяльності з інформаційної до організаційно-управлінської площини. У першому випадку він відіграв роль «ретранслятора знань», а в другому – організатора освітньої діяльності. Змінюється й модель поведінки студента – від пасивного засвоєння знань до дослідницько активної, самостійної та самоосвітньої діяльності. Процес учіння наповнюється розвивальною функцією, яка стає інтегрованою характеристикою навчання. Така характеристика має сформуватись у процесі навчання і включає знання, вміння, навички, ставлення, досвід діяльності й поведінкові моделі особистості [8].

Під поняттям «компетентнісний підхід» О. Пометун розуміє спрямованість освітнього процесу на формування та розвиток ключових (базових, основних) і предметних компетентностей особистості. Результатом такого процесу буде формування загальної компетентності людини, що є сукупністю ключових компетентностей, інтегрованою характеристикою особистості. Така характеристика має сформуватися в процесі навчання і містити знання, вміння, ставлення, досвід діяльності й поведінкові моделі особистості [6, с. 68].

Компетентнісний підхід у вищій освіті пов'язаний з особистісно орієнтованим і діяльнісним підходами до навчання, оскільки стосується майбутнього фахівця й може бути реалізованим і перевіреном тільки в процесі виконання ним певного комплексу дій. Він потребує трансформації змісту освіти, перетворення його з моделі, яка існує об'єктивно, для «всіх» майбутніх фахівців навчального процесу, на суб'єктивні надбання окремого студента, які можна оцінити.

Таким чином, на нашу думку, під компетентнісним підходом у підготовці магістрів технологічної освіти у вищих педагогічних навчальних закладах України слід розуміти спрямованість професійної освіти на формування і розвиток професійно-педагогічної компетентності магістра як сукупності психолого-педагогічних, техніко-технологічних та методичних знань, умінь, навичок, досвіду професійної діяльності, ставлень, що сприяють його швидкій адаптації на ринку праці, успішному розв'язанню життєвих, особистісних, професійних завдань для самореалізації, саморозвитку, самовдосконалення.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Коберник О. Технологічна освіта в Україні в контексті запровадження компетентнісного підходу / О. Коберник // Професійне становлення особистості: проблеми і перспективи : матер. V міжнар. наук.-практ. конференції / О. Коберник. – Хмельницький, 2009. – С. 87–92.
2. Компетентнісний підхід у сучасній освіті: світовий досвід та українські перспективи : Бібліотека з освітньої політики / під заг. ред. О. В. Овчарук. – К. : «К. І. С.», 2004. – 112 с.
3. Крашевський В. В. Предметное и общепредметное в образовательных стандартах / В. В. Краевський, А. В. Хуторський // Педагогика. – 2003. – № 3. – С. 3–10.
4. Крисильникова Г. Технологічна компетентція майбутнього вчителя трудового навчання / Г. Крисильникова // Професійне становлення особистості: проблеми і перспективи : матеріали V між нар. наук.-практ. конф.
5. Маркова А. К. Психология труда учителя книга для учителей / К. А. Маркова. – М., 1993. – 192 с.
6. Помету О. Компетентнісний підхід – найважливіший орієнтир розвитку сучасної освіти / О. Пометун // Рідна школа. – 2003. – № 5. – С. 65–69.
7. Современный словарь иностранных слов. – СПб. : Дуэт, 1994. – 752 с.
8. Химинець В. Компетентнісний підхід до професійного розвитку вчителя [Електронний ресурс] / В. Химинець // Закарпатський інститут післядипломної педагогічної освіти. – Режим доступу : <http://zakinpro.org.ua/2010-01-18-13-44-15/233-2010-08-25-07-10-49>.